

A CSILLAGOKIG GÖRÖNGYÖS AZ ÚT

Túl szépen hangzik dr. Solymár István igazsága: »Egy ember művészete nem divatok és információk kérdése«. Erkölcsileg nemes gondolat ez, csak éppen lényegének a nagyszerűségét hazudtolja meg a valóságos élet.

A divatos irányzatok legalább annyi művészt letérítettek egyéni, őszinte és igazi művészetének az irányvonaláról, mint ahányat naggyá tettek. Korunk hozzáállása óriási munkalendületet adott a művészetnek, a lehetőségek mérhetetlenre tágtított kereteiben. Sokrétű lett a képzőművészeti evokáció is. Már nem elég a meglátás, az érzés, a szándék, a fény, a szín, a vonal, a forma; a tudományhoz, a szakmához, a technikához nyúl a művész, ha újat, eddig ismeretlent akar alkotni. A képzőművészet valóban »felfedezte a maga szabadságát« (Malraux). Meddig bővíülhet az anakronisztikus művek »gyártása«? Még senki sem határozta meg. Nyilvánvalóan itt is kialakul egyszer a ma még csak formálódó határvonal. Mert szembetűnőek a túlkapasok, és félő, hogy végül is nem művészivé, hanem neveltségessé válnak.

Akkorára viszont már újabb, talán másfajta kérdésekre keresgélnek majd a válaszokat. A művészetre éppúgy jellemző a fejlődés, a változás, a »divat«, mint a technikára vagy bármelyik tudományágra.

Az esztétikai és erkölcsi elismerés is koronként változik. A tények és állítások minden esetben csak megkésve igazolódnak, hogy a Solymár-féle igazság is valóság legyen, amikor a művészet már valóban nem információk kérdése lesz. Ehhez azonban idő kell.

Adva van a művész, aki alkot, és a kritikus, aki úgy alkot, hogy ítél. Hogy milyen formában rögzíti le az alkotó az érzéseit, az kizárólag az ő joga. Hogy milyen érzéssel fogadjuk el, az a mi jó- vagy rosszindulatból, intelligenciából, az érzésskála nagyságából, szándékából, meglátási készségből, tudásból, jó- vagy rosszhiszeműségéből álló »tehetségünk«.

Az információk sok értéket elmarasztaltak már, és sok érdemtelen művészetet fűjtak szép, színes szappanbuborékká. A művész sorsát — életében — inkább kapcsolatai határozzák meg, mint tényleges értéke. És ez nemcsak a művészetre, hanem az irodalomra is érvényes.

Azt mondtam, hogy a kritikus is alkot. Tehát nem légből kapja a mondanivalót, hanem átérzi azt. És mi van akkor, ha »csorba« a viszony az alkotó és a bíráló között? Mit érez ilyenkor a kritikus? Mit ír le?

Talán nem is abban van a tragédia, amit elmond vagy nem mond el. De a »kisebb« kritikusok is, az emberek is megszokták, hogy bírálata szent, mérvadó, a művész sorsa tehát megpecsételődött. (Ilyenkor az egyedüli jótékonyan ható körülmény a halál, és az utána következő tíz-húsz év, amikor olyan emberek jönnek, akiket már nem befolyásol a harminc évvel ezelőtt kimondott ítélet.)

A jó viszonyok formuláit mindnyájan nagyon jól ismerjük.

Természetesen nem minden esetben a viszonyok táplálják az információt. Gyakran szem előtt tartott tényezők az alkotó papírjai is. Pedig nem minden akadémiát végzett ember lesz nagy művész, és nem minden autodidakta alkotása értéktelen.

A hagyományoknál sem állhatunk meg. Talán csak óvatosabban kell nyúlnunk azokhoz az alkotásokhoz, amelyek túllépik eddigi képzőművészeti ismereteink határait. Nem mindig a művész bűne, ha első pillanatra nem értjük meg szándékait. Lehet, hogy ugyanakkor sokkal értékesebb annál a műnél, amelyet első látásra a magunkénak éreztünk.

Bármilyen módon közeledünk is a képzőművészeti alkotáshoz, ítéletünket nem siethetjük, nem hamarkodhatjuk el.

»A szeretet és a hosszas, jóakarátú elmerülés az, ami tisztánlátókká tesz minket«. Azt hiszem, Lyka Károly ezzel a mondásával jól megvilágítja, hogyan közelednek a bírálók a műhöz. Mert kinek van erkölcsi joga még félúton semmisnek nyilvánítani egy alakulóban levő, még meg se formált művészetet?! Ha a művésznek van ideje bevárni egy-két kritikusnemzedéket, ugyanakkor a közönség ízlésének a beérését is, akkor nyert ügye van. Az öregekkel szemben már elfogultak is vagyunk, díjakat osztunk, ünnepelünk, szép gyászbeszédeket mondunk, minden esetben egy nagyon értékes és egy nagyon tartalmas életet siratunk . . . , eddig szunnyadó jóindulatainkat beszóritjuk a gyászkeretes cikkekbe, memoárunkat már egyenesen dicsfény övezi! Hogy azután mi lesz? Az már nem a mi dolgunk. Azt a művészt még életében *hivatott volt* eldönteni.

Ez se törvényszerűség. Oláh Sándor például hiába öregedett meg. Pedig nagy művésze volt Vajdaságunknak. Meg kellett halnia, hogy beismerjük: érdemes volt élnie.

A művészen sokkal súlyosabb érzéseket vált ki a közöny, mint az elmarasztalás. Az a fajta közöny, amelyik bárgyú szemmel néz el a műalkotás fölött; energiáját arra összpontosítja, hogy minél tökéletesebb cikornyákba keretezze giccseit. Ennek a közönynek az áldozata Farkas Béla is, aki talán úgy szórta el legértékesebb alkotásait, hogy csupán annyi italt igényelt érte, amennyivel képes volt elviselni a könyörtelen közönyt, és amikor már ez se segített, a halált hívta segítségül, hogy most, harminc év után eszünkbe jusson: Farkas Bélánk is volt! Volt? Nem. Egyre inkább lesz, de ez már csak képzőművészeti hagyatékaink értékelésén segít, Farkas Bélán, az emberen, aligha.

Másfajta közöny is van. Az elismerés utáni nemtörődömség, a stagnálás. Nem minden képzőművésznünk képes megalkuvásra. Hangya András sem. El is hallgattunk róla alaposan, de gyerekeink megverik még a dobokat az ő emléke fölött is.

B. Szabó György grafikái csak kevesekben találtak együttrezdülést. Az alkotó nem is kereste azt. Nála belső kényszer volt a lényeg: a sejt, a hajszálerek titkainak a feltárása. Olykor egyetemi fokon tanulmányozta a biológiát. Grafikáin az anyag lelkét kereste. Dolgozunk, rohanunk, szeretünk, nevelünk — kit érdekelhetett még mindez?! Jól tudta, hogy egyedül van, mégis konokul dolgozott. Nem nekünk, hanem annak a kornak, amely már az anyag belső titkaiból indul ki, hogy a formáját élvezni tudja.

Sajnos, az egyedüli tudat, hogy »a halál majd igazol«, csak keveseknek adhat életkedvet. Kenyeret viszont senkinek! Igaz ugyan, hogy a kenyérnek kevés szellemi kapcsolata van a művészettel, de egy alkotó se képes csupán morális elismeréssel táplálkozni, anyagi elismerés nélkül. Korunk új embertípusai között már kevés olyan éhezni és nélkülözni tudó fanatikusa akad a művészetnek, mint amilyen Michelangelo Buonarotti volt. Annyira azért mégsem élünk ideális kort, hogy anyagi gond nélkül, nyugodt alkotási lehetőségeket biztosítsunk művészeinknek! Csak egy megoldás marad: művészeink a legkülönfélébb »mesterségeket« üzik, és az alkotás csak »másodállás« marad.

Érdeemes?!

Ács Józsefet érdekli a képzőművészet. Ért hozzá, tudósít, fiatalokat toboroz, kiállítást rendez nekik, bírál, biztat, izgatja a múlt és érdekli a jövő. Mikor alkot?? És még egy kérdés: érdemes a művésznek felaprózni magát, elvonni a figyelmét a tulajdonképpeni lényegről? Ács esetében még válaszolni se lehet a kérdésekre. Mert kell, aki bírál, kell, aki biztat, kell, aki felkarol, kell, aki a múltba néz, és egyúttal jövőt is alapoz.

Biztosan érdemes.

Mint ahogy a fizikus festőnek is érdemes fizikusnak lennie, mert alkotásain egyedül ő tépi ízeire a levegőt.

A képzőművészet körüli kérdések tehát legalább annyira tisztázatlanok, mint maga a képzőművészet. Ingoványos a talaj, és csak kevesen találnak biztosított kapaszkodókat. Sírnak, gúnyolnak, kacagnak, beletörődnek vagy láznak az alkotások, mert alkotóik is emberek, akik élni és megélni akarnak, akikben tudat alatt ott matat az igazság: nem volna szabad, hogy a művészet divatok és információk kérdése legyen, mégis az, így igazságos döntést majd csak a jövő hoz, az a jövő, amely a halállal kezdődik...

Élet?

Halál?

Melyik az érdemlegesebb?

Az élet csak úgy, ha a halál igazol, a halál csak úgy, ha az élet igazol. A művész sorsa már eleve elítélt bizonytalanság. Egy örök fájdalom, amelybe belefér minden meg nem értett, tollal húzott, ecsettel kimondott vagy kézzel megformált gondolat; egy olyan fájdalom, amely nemcsak önmagával, hanem az egész világgal kényszerül hadakozni. Ez a harc mindig sikertelen marad, mert az alkotás értékét csak a két egymást támogató tényező igazolhatja: az élet okosan kihasznált pillanatai és a halál gyölemeket összpontosító jóindulata.